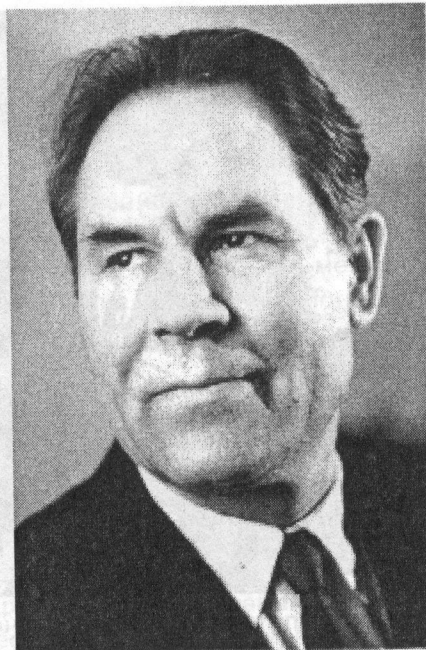

Анатолий ЮМАН

«...САНА КУНТА ВАТТИСЕМ ПЁЛЕҘҘҘЁ»

Стихан Шавли поэтпа малтанхи хут Писательсен союзён правленийё вырна-снә суртра тел пулначчә (Карл Маркс урамё, 1-мёш сурт). Унччен маларах вәл мана «Коммунизм ялавё» хаҗата ярса панә «Ильич сәнарё» сәвә тәрәх пёлнө. Сәвә пирики янә сырура, әна 1953 сұлхи июнён 18-мөшөнче сырнине паләртса, «хаҗатән культура пайён заведующийё С.Шумков» тесе алә пуснә. Ятлә поэтәм-әра манән сәвә сырлахтарайман, кун сич-чен вәл кёскен пёлтерет. Ҙапах та хуравё мана тивёстереймерё, ячөшөн сырнә стандартлә сыру пек сөҗ туйәнчө. Ҙавән-па сәмрәк писательсен канашләвөнче (пуху 1956 сұлхи февраль уйәхөнче пул-са иртнөччө) сәмах калама тухсан, эпё хамән «чун ыратәвнө» пөтөм зал илтмел-ле евитленөччө. Сәмах тексчө төрөс-төке-лех сыхланса юлнә. Ҙав йөркөсем:

«Ҙамрәк хунавсене малалла аталан-тарассишён тәрәшасси – кашни ситөннө писателён тивёсё. Түррипе каласан, по-этсен вәрманён пулас шәпи йәлтәх Ҙав хунавсенчен килет-сөе. Ҙакна вара пур чухне те курма сүк-ха.»

Ҙагла, виҗемсүл эпё «Ильич сәнарё» сәвә сырнәччө. Әна «Коммунизм ялавё» хаҗата ярса патәм. Чәтәмсәррән кётнө ответа илсе вуларәм. Стихан Шавли сырнә. Сәмах май әна эпё кунта тав тәвас тетәп-ха. «Сирён «Ильич сәнарё» ятлә сәвәяр пичете кайймарё: вәл рифма-ритм енчен те сәвә пулса ситеймен», – вуларәм эпё машинкәпа пичетленө йөркөсене. Малалла автор ручкәпа Ҙагла сырса хунә: «Чөлхе те тикёс мар». Унтан каллех ма-шинкәпа: «Чәваш позчөсем сырнисене ытларах вулар», – тенө. Ҙакә сөс.

Сәввәм пулса ситнө тесе каласшән мар-ха эпё. Анчах паллә сәмах әстинчен хама ёслеме пулшакан ответ кётнөччө. Ку сыруран эпё хамән сәвәра мөнле сит-менлөхсем пуррине Ҙаглах әнланса

ситеймерём. Вара әна Писательсен со-юзён правленине ярса патәм. Алка пичче сәвва тёллөн пәхса тухнә, ёслес кәмәла сөкпентерчө унән канашё. Телёр хут юсанә хыҗсән Ефимовран сыру илтём. Каллех сине тәрса ёслеме тиврө. Кун хыҗсән сәвә «Коммунизм ялавөнче» тухнәччө.»

Вәт җакнашкәл пәтәрмах. Канашлура Степан Антонович хәй пулман. Ҙапах та сәк «аялтан» кётмен сөртен сиксе тухнә «критика» унән хәлхине кёмесёр юлман-и, тен. Пухура, тёлрен илсен, мөнпур ятлә-сумлә писательсем пулначчө. Ун чухне тәван литература малашләхө пирики чәнни-пех те ёслө каласу пулса иртнөччө.

Каларәм та хамән сәмаха икө пит сәмарти те пөсөрсө илнине туйрәм. Питө хумхантарчө трибуна сичне пулнә самант. Ҙакән хыҗсән мана асәрхарөс, ырласа ка-лаҗакансөм йышлә пулчөс. Ҙапах та манән «критика патакө» хөрөх улттәри Стихан Шавлине кәтәклантарса сөс илнө пулас. Кун хыҗсән вәл мана пөр сивө сәмах та каланине астумастәп. Пачах урәхла. Ашә кулә та тивөсө пөлсе шутласа каланә витөмлө сәмахсем тыткәнлатчөс унпа тел пулса каласмәссерен. Сүллө пү-силлө те сәра та хулән сасәлләскер, вәл аллине туя тытса васкамасәр пырса көрөчө писатель-сен суртне. Сөтел хушшинче ларнә чухне те куөпө сәнавлән та тимлөн пәхса әшшән та васкамасәр пулса яратчө каласәва.

«Чәвашсен Маяковскийё» текен эпитет ун сөмне таҗсанах сьпәснәччө ёнтө. Чән сәмахән суйи сүк тенө пек ку та төрөсөхчө. Анчах икө поэт пөр пеклөхө вөсем хәйсен сәввисене ыттисем пек мар, картлашкапа «пусмалатса» сырнинче сөс мар пулнә-ха. Стихан Шавли поэзиө керсе малтанхи утәмсем тунә чухне чылай авторсем Маяковский майлә сырма хәтлан-са пәхнә. Ҙавах та вөсем трибун-поэт аса-мөнчен хәтәлса тухайман, унән тыткәнне кёрсе үксө хәйсен тивөслө сәссине шыра-

са тупайман. Стихан Шавлин «маяковс-киллөхө» вара чәваш позчөн хәй евөрлө сәссиле килөшсө тәрәтчө. Вәл та, аслә пиччөшө пек, кётмен сөртен сиксе тухакан сулмакәлә рифмәсем тумә пөлетчө, витөмлө сәмахө кире хәҗсан та хатөрчө унән. Хәйөн сәввисене халәх умөнче те әста вулама пёлнө С.Шавли. Ку енөпе те чәваш позчө хәйөн вырәс ёштешне аса илтернө.

Каярахпа Стихан Шавли поэзийө сөнө енсемпе илемленсе пуянланчө. «Күкөрчөклөх ямбөсемпе хорейөсем» ярәм кәна мөне тәрәтә Йәллана көнө сәвә виҗисемпе сырнә чух та поэт хәй сәссине сүхатмарё, әна ытларах пуянлатса сүллө-рех шая сөклерө. Ахальтен мар вәл «Чәваш халәх позчө» хисеплө ята тивөс пулчө.

Кунта эпё С.Шавли поэзине пәхса тух-са хак парасшән мар. Манән төллөвөм сәпайләрах: поэтпа тел пулнә самантсене аса илесси.

Чи малтан 1957 сұл аса килет. «Ялав» журнал манән «Телөй сәпки» позмәна йышәннә. Малтанхи варианчө унән «Укса» ятләччө. Әна эпё 1956 сұл-та сырса пөтернөччө. «Ялав» редак-торө Г.Ефимов панә канашсене шута илсе, сине тәрса ёслеме тиврө. Сөнө варианта «Пурнәс пәрәнәсө» ятпа әсәтрәм. Унән шәпине татса панә сөр-те «Ялав» журналән редколлеги членө С.Шавли поэт та төп вырән йышәннә.

Вал мана хавхалантарса җакнашкал җыру ячә:

«27.IX.57.

Шупашкар.

Анатолий шәлләм, салам!

«Пурнаҗ пәрәнәҗне» вуласа тухраәм.
Савантәм. Маттур!

Пәлетән-и, санран лайах поэт пулма
пултарать. Сәвә йөркисем тарәннән, сар-
лакан сывлаҗсә. Сәнама, курма, туйма,
сисме пәлни пур. Поэт асла мар, чәрипе
шухәшлать; сав паха.

Вырәнән-вырәнән кәскетмеллисем
пур кәна. Тәк, тәк тенисем чәрмантараҗсә.
Тәл-тәл йөрке хай йөрне шәнәсмәсть тата
ыт.те.

Поэмуна «Ялава» ярәпәр. Хитре сән
хатәрле. Г.Ефимов җырс ярә, санән кун-
тах килсе каймалла пулать пулө.

Әсле, тәрәш, пусу ан саврәнтәр. Юл-
ташусене салам.

Стихан Шавли.

P.S. К.Чулкаҗ темән җырс ярать ав
тата».

Часах эпә алҗырәвне юсаса җитерме
Шупашкара җитрәм. Алҗырәвәнче сайра-
хутра С.Шавли кәранташпа паллә туса
тухна вырәнсем пур иккен. Вәсене юсарәм.
Әсә ку йывәрах пулмарә. Редақинче Сте-
пан Антонович хай җукчә. Манән әсе
Г.Ефимов редақтор йышәнса юлчә.

— Ячә пирки лайахрах шутлас пулать,
— терә вәл.

Акә эпир унпа диван сине вырнаҗса
ларатпәр. Иксәмәр те поэма валли ят шы-
ратпәр. Юлашкинчен манән пуса «Телей
сәпки» сәмахсем пырса кәчәс. Редақтор
ырларә. Халә әнтә тинех сәмәллән сыв-
ласа яма пулать.

Союз правленийән суртне ун чухне
писательсем җәс мар, җырма пуслакан ав-
торсем те йышлән пырса суретчәс. Калаҗ-
са чуна уҗалтармалли вырәнә те пур. Ку-
сем — правленири пүләмсем. Кунта диван
та, хыҗлә тенкелсем те йышләр лартса
тухна. Мал енче машинистәсем әслесе ла-
раҗсә. Калән килен-каянсем вәсене
чәрмантармаҗсә те тесе: машинкасен сас-
сисем илтәнсех тәраҗсә. Пәр-пәр ятлә-
сумлә хәна пырса кәрсен кәна хәр-машин-
исткасем хайсен әсәне пәрахса вәсемпе
сәмах ылмашантарса канса илме хавас.

Акә хайән майә-шивәпе, кәмәллән
эхлеткелесе, С.Шавли васкамасәр
кәрсә ларать. Кукәр патакне тенкел
хыҗне таянтарса хурать. Әна ик-виҗә
сәмрәк автор хупәрласа та илет. Эпә

әна халиччен курман пулсан та тӯрех
палласа илетәп.

С.Шавли поэтән тин җәс «Пӯрнепе
тәллесе» ятлә кулаш кәнеки пичетленсе
тухна. Вәл вулакансене те, поэтсене те
калаҗтарать. Эпә Степан Антонович пат-
не җывәха пырса автограф җырс пама
ыйтатәп. Хампа паллаштаратәп.

— Чәвашла Анатолий тени мәнле пу-
лать вәл? — ыйтать җакскер.

— Темле җав әнтә, — хуравлама аптра-
са тәратәп хам та. — Натоль тесе калаҗсә
Ялавәр чәвашәсем...

Шавли шутласа тәчә-тәчә те, җапла
җырс хучә: А.Ермилова — Юман Анатолий-
не сарәлса, кашласа үсме ыра сунса.

Шавлә Стихан. 27.VI.58. Шупашкар».

Эпә Шупашкара султалакне пәр-икә
хутран ытла пырса сӯремен. җавах та
кәтмен тәлпулусем сахал мар пулка-
ланә. Пәррехинче Степан Антоновичән
Карл Марк урамәнчи кивә хваттерне
кәрсә тухнине те аставатәп. Кайран Гу-
зовский урамәнчи сәнә хваттерне Юрий
Петров поэтпа пәрле кайрәмәр. Паллах,
писательсен сәезчәсене хутшәнмасәр
юлман, тепәр чухне пухусенче те итле-
се ларнә. Тәхтәв вәхәтәнче тәл пулса
калаҗнә. Пәр пухура юнашар ларни те
асрах. Шел, ун чухне эпә дневник җырс
пыман. Хаҗат әсә мәнпур пушә вәхәта
җәтса пыратчә мар-и. җавна май сам-
мантләх тәлпулусем вәхәт авәрне чәмса
сұхалнә. Анне ача чух: «Асу Самарти
рабфаkra Стихан Шавли поэтпа пәрле
вәреннә», — тесе каланә сәмахсем асра
юлнә. Тәлпулусенчен пәринче эпә Стих-
ван пиччене (вәл та, Ухсай пекех, җыра-
вәсенче мана җапла каласа җыратчә)
аннен җав сәмахәсене аса илтернәччә.
Шел, атте сән үкерчәкне кәтартаймарәм
әна. Ун чухне, тең, аса илме те пулта-
ратчә. Атте рабфаkra вәреннә тапхәр-
та ушкәнпа үкернә сән үкерчәксем чы-
лайчә пирән. Шел, кил хүтләхсәр тәрса
юлнә хыҗсән вәсем пурте сулхаса пәтнә.

Тәлпулусем сайра пулнә пулин те,
пысәк писательсенчен Стихан Шавли
манән чи сывәх та йышлә җыру җырс тәра-
каннисенчен пәри пулнә. Халә манән кил-
ти архивра унән 50 хән җыра вә упранать.
Поэт мана хай мән шутланине тӯррән ка-
лани киләшетчә. Вәрентсе, ырласа е ят-
ласа җыратчә-и вәл — вәсенче яланах
тәванла ыра сунса каланә шухәш сисәнсе
тәратчә. җитменнине тата, унән сәмахә-
сем яланах сулмаклә та витәмлә, кашнин-

чех хай евәрлә пулнине хакләччә мана
кәске җыра вәсем.

Хәш-пәрисем Стихан Шавли поэзи-
ри әсчәшәсем енәле ытлашши тиркәвлә
пулнә теме те пәхәс. җавна май поэт
вилнә хыҗсән унән «йәнәш» статийсене
«тӯрлетме» хәтланни те пулнә. Кайранхи
әсла витәнме меллә, паллах. җитменни-
не авторә хай тек җук пулсан. Ман шутпа,
чәнни кунта ансатрах. Поэт та җынах. Ку
е вәл япалана хай шайәнчен илсе
җырать. Стихан Шавли поэзиере пысәк
әста шайәпе виҗме хәнәхнәскер ыт-
тисене те җав шайпа танлаштарса хак
панине те әнланма пулать. Халәх
йышәннә япаласенех пәр вәхәтра пу-
рәннисем тәрлә хак пани те литера-
турәра сәнәләх мар. җапла вара ку е
вәл аслә җыравсә та хай вәхәтәнче
критика патакәнчен хәтәлса юлни пул-
ман-ха. Хәвел пек Пушкин сәввисен-
че те «пәнчәсем» тупнә. Класиксене
вулатән та тәләнәтән. Пәр тәсләх
кәна илсе кәтарта килет. «Критика
меня не баловала», — тенә Ф.Досто-
евский хай пирки. Унпа пәр вәхәтра
пурәннә А.Н.Плещеев чаплә әстешә
пирки җапла хушса хунә: «...вечно
страдавший от критики... Вы и пред-
ставить себе не можете, как он болез-
ненно переживал каждую недруже-
любную строку... И как он страдал! Как
он страдал от этого не год, не два, а десяти-
летия... И до последнего дня... В этом —
страшная драма его жизни».

җапла. Унашл шайлә писательсем
критиксене итлесе әсләнә пулсан мән
чухлә шедеврсем сұхалнә пуләччәс.
Кунашкәл пәтармахсем чәваш лите-
ратуринче те пулман мар. җакә аса ки-
лет. Иртнә әмәрти алләмәш сұлсен-
че «Тәван Атәл» журналта Ухсай
Яккәвән «Ту урлә сұл» ятлә сәвәлла
романә җапанса тухсан (журналти ва-
риантра вәл «Сұл» ятләччә) пәр
паллә критик роман сыпәкәсенчен
перинче әна автансем җапаҗни сүнчен
ытла вәрәм җырс кайнәшән критик-
ленәччә. Анчах уйрәм кәнекен
кәларнә чухне те поэт критик канаш-
не шута илмен. Акә мәнле җырать кун
пирки хайән җыра вәсенчен пәринче:
«Есть у меня роман в стихах «Пере-
вал»... Найди время и прочти главу о
петушином бое. В подлиннике о бое
двух петухов рассказывается подробно,
в нем больше строк, чем о Пол-

тавском бое. В нем больше 300 строк. Если действительно так, говорил мне Твардовский, это гениально!» (В.П.Туркин патне сырна сыруран). Классиксен опычэ сакна сиреплетет: чи лайах критик сыравса хай. Пирён класиксем пурте хайсене хайсем тиркесе ёслеме пёлнёнрен шедеврсем суратна та.

Мён пытармалли пур, тепёр енчен, «пәнтәх самани» пуслансан поэзире те ытгисем тәкәнме юраман элита текеннисем пулна. Халё, хурине – хура, шурине шура тесе хакламалах кусамарсем усална хыссан, С.Шавли хай вәхәтәнче инсерех курма пултарни сисенет. Савна май унан пёр сыравёвчи сак йөркесене илсе катартни вырәнлә пулассан туйанат: «Мён тавәлпәр ёнтё, тұр самах – таванне килёшмен. Йәлпәтти хуреллө самах сырма пултаракана пәсәт сәс; аңа хевтесёррисем хевтесёррисене калассё. Ун пеки хамәр поэзире те ләках, нумайәшсём редакцисемпе гизсене кёрсен тин «сәвәс» пулассё. Вёсемпе эл сыхланмастәп, вёсене пурнәс али пурпёрех алласа хәварать. Мана хама ёмёр тәршшөпөх төвөсрө те, кёнекесене те тытса чарассё (эс пурне те пөлместөн-ха), эл пурпёр пуса усмастәп, самани хамәрән, эл те унан юрәси тесе калама хәюләх ситет. Сакә мана хәватта ёнену парать, малалла чөнет, хөрөх сул хушши ёнтё канәс памасть, ыйха сирет... Поэта урәх ним те кирлө мар. Мухтасан, ләплансан – поэтран катемпи сәс, пахча мөлки сәс тәрса юлать. Ун пекисем те пирён пур.

Сана хурлантааракан, кансёрлентерекен ыйтусем (чөлхене манса пыни, сирён енче чәвашла сыракансем сайрални е сукки, вулакансем сахалланни, поэзире халтура ашкәнни, чән поэтсем ытла йывәрпа үсни...) вёсем пире те канәс памассё, тахсантанпах каластарассё. Эс төрөс сул синче, ан пәшәрхан, эс пөччен мар, сана кунта ваттисем пелессё. Йывәртан мар, сәмәлтан хәра».

Мёнех калән-ха, сак йөркесем паян сырна пекех янәрассё. Кун пек тарән шу-хәшсем С.Шавли сыравёсенче сахал мар. Сыру сырма хистенё сәлтавсем төрлөрөн: хаһат-журналоенче сәләннә сәвәсем, алсыравёсене тишкерни, литература пурнәсәнчи кулленхи ёс-пуссем. Кирек мөнле сәлтав алла перо тытма хистесен те, вәл сыру валли те хайне сәс тивёслө, хөрүллө хавхалану сәмахё тупнә, тарәхнә, ятланә, савәннә, сүрөккөн е чунсәррән куш хупса иртме кәна пултарайман.

Поэт – самана төкөрө. Савәнпа сырусенчи ку е вәл пуләм пуса килнө самантра төрлөрөн үкөрөнсе юлма пултатарь. Эппин, сырусем – поэтан ёс лабораторийәнче вәрахләха е вәхәтләха суралнә йөркесем. Ёсре вара төрли пулать: аңни те, аңманни те. Савәнпа поэзире аслә ёстешён кашни сәмахё маншән хаклә пулна. Савәнпа эпё вёсене сүлсем иртнө хыссан та чөре сывәхне хурса усратәп.

1975 сұлта Ульяновски писательсен организацийё урлә союза кёрес ёмөтпе Шавли пиччерен сөнү хучё ыйтса янәччө. Хуравё сийәнчех килчө. Аңа та вәл, яланхи пек, хайле, кёскен те татәклә сырна: «У поэта Анатолия Юмана тонкая чувашская душа. Он хорошо владеет родным словом. Знает историю своего народа и большой Советской страны. Чутко слышит дыхание времени. Увиденное и выстраданное слагаются в стихи и поэмы.

Я давно наблюдаю за его ростом. И мне приятно, что настала пора приема Анатолия Юмана в члены СП СССР.

Я голосую!
Член СП СССР с 1940 года, № 46
2094,

Народный поэт Чувашии
Стихан ШАВЛИ.
4.7.75, Чебоксарь».

Анчах ун чухне ман ят тавра элек сарса аппаланакан чее те, Ст.Шавли калашле, «редакцисемпе гизсене кёрсен тин» «сәвәс» пулна этемкесем хайсен сереписене карнә пулна ёнтө. Савна май умри пәтәрмахсене сирме ваттисен витёмө те пуләшаймарё, сав шутрах Чәваш халәх поэчө С.Шавли тұрө кәмәлпа та усқан сырна хөрүллө сәмахсем те ирелтереймерөс чул пек хытнә чунсене. Вәрттән серепесене татса тухма татах вәхәт кирлө пулчө. Сав куна С.Шавли кётсе илеймерө. Тепёр султан вәл пиртен уйрәлса кайрө. Ку вәл 1976 сұлхи февралён 15-мөшөнче пулна.

Хурләхлә хыпара эпө Шупашкарпа шәнкәравласа каласнә чух әнсәртран илтсе пөлтөм. Пуһра реквиём йөркисем ёнөрленчө:

Чәнах килет-ши сын хәналәх?..
Ку – атом ёмринче, сәна! –
Сухатрән эсө, манән халәх,
Кётмен сёртен ху сәвәсна.

Вәл хөрөх сул ытла хайларө,
Суйларө саншәнах сәмах.
Сәгла вәл ёмёр сүнчө мар-и, –
Сакна туятән эс хәвах.

Санпа пөрле вәл савәнәтчө,
Тусетчө терт санпа пөрле.

Тәшман чөтөресе тәрәтчө –
Шавли аслати пек кёрлет!

Калассине калатчө вирлө,
Кайман сәмахшән кивсене.
Вәл лектеретчө шөлсөр төрлө
Сәпансемпе кёсенсене.

Вәл вакламастчө вөттөн. Курччө:
Поэт ытамөнче – төнчө!
Ахах-мерчен тупма пөлетчө
Ансат, ахаль сәмахсенчех.

Туссемшөн ыраччө ун чунө,
Яшсемшөн сиглөччө чөлхи.
Ёсре иртет поэтан кунө, –
Ёмри те татәлчө хайхи!

Анчах сәплах-ши ку? Хәналәх?!
Сук. Вилём-карчәк, чөтөрө!
Куннехинче ташлатән кәләх –
Сунса пөтмест кәвар чөре!

Поэт сасси, поэт сәмах
Санран сәпах та вәйләрах.
Чула та хайәрса пәрахө
Вәл акнә вәрләх унсәрах.

Стихан пиччө!.. Сәгла сыраттәм,
Сәгла чөнөттөм эл сана.
Эс ху та сывәха хураттән,
«Тус, шәлпәм», – теттөнчө кәна.

Сыраттән эс: «Мана та ухнә,
Пөл: эл те курманни юлман!
Эп тамәкран та пиçө тухнә,
Ан пул эс әвәс, пул юман!»

Юман пек ху та каш! кашларән,
Эс тәкрән таврана икел.
Усетпёр шәллусем патваррән,
Турат хуһса, төрөс-төкел.

Хунәнә Иванов вәрманө:
Пөри тунсен үсет тепри.
Пит пысәк унан сак суранө,
Лаштра юманччө эс, төпри.

Савәнпала халь хусәк кәмәл,
Калатпәр тупәк умөнчө:
– Тәпру пулайтәр санән сәмәл,
Асран кайми Шавли пиччө!

– Пёр сивитти айёнче, килөштерсе
пурәнәпәр, – поэтан юлашкинчен каланә
сәмахёсем сәгла пулна төрөс.

Паян та сөнө әрури сәвәссене тұрре-
мөнөх шухәшлаттарма тивёслө вёсем.